

УДК 329:328.16

Джус О. А.

Викладач кафедри військової педагогіки та психології військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ МІЖНАРОДНОГО ВІЙСЬКОВОГО ПАРТНЕРСТВА У ЗАХИСТІ СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

Досліджується ціннісний аспект ролі міжнародного військового партнерства у захисті суверенітету України

Ключові слова: аксіологія, національний суверенітет, без'ядерний статус, військове партнерство, воєнна доктрина, агресія.

У питанні визначення теоретико-методологічних засад дослідження ролі міжнародного військового партнерства, найпершим завданням, яке має бути виконано, є визначення аксіологічних, тобто ціннісних підстав аналізу даної наукової проблеми. Зазвичай категорії національного суверенітету та військового партнерства не розглядаються в безпосередньому зв'язку. Потрібно ясно усвідомити, яка цінність військового партнерства у даному відношенні, навіщо воно потрібне для захисту національного суверенітету. Саме в цьому полягає актуальність даної статті, оскільки без визначення цінності військового партнерства для суверенітету, необхідність наукового аналізу співвідношення цих категорій взагалі не стоїть.

Питання цінності військового партнерства є ширшим, ніж питання його актуальності, оскільки воно має позачасову вимірність і має виконувати інструментальну роль в політичній науці, незалежно від поточної геополітичної обстановки довкола держави. Водночас, категорія цінності військового партнерства не може бути простою теоретичною фікцією, яка відірвана від реалій і не має прикладної функції. Навпаки, ми маємо врахувати важливі зовнішньополітичні уроки останнього часу та дедуктивно виводити цінність військового партнерства з політичної реальності, а не навпаки, коли власні гіпотези індуктивно накладаються на дійсність.

Так, до цього часу у вітчизняній науці було поширено погляд щодо важливості військового партнерства саме як фактора забезпечення захи-

ценості України зовнішніми засобами (В. Бадрак, О. Барановський, В. Бегма, Р. Боднарчук, С. Галака, В. Горбулін, Я. Жаліло, А. Качинський, В. Мунтіян, Б. Парахонський, Г. Перепелиця, О. Свергунов, А. Сухоруков, А. Шевцов, В. Шеховцев та ін.). Через нарощування військового партнерства з країнами Європи, США і НАТО, а також в рамках миротворчої діяльності ООН, передбачалось розвивати дружні стосунки з цими суб'єктами міжнародних відносин, брати участь в інтеграційних програмах, з перспективою набуття членства в ЄС і Альянсі. Такий шлях, виходячи із Стратегії національної безпеки України від 12.02.2007 р., вважався найбільш політично та економічно виправданим підходом до надійного захисту національного суверенітету [1].

Проте міжнародна практика виявила надмірний оптимізм і безпідставність цього підходу. Демократичні країни Заходу жодним чином не врятували від анексії розчленування ні Грузію в 2008 році, ні Україну в 2014–2015 роках.

Автор визнає цінність цього аспекту військового партнерства, та все ж вважає його обмеженим і наполягає на тому, що в контексті національного суверенітету основна цінність військового партнерства лежить не в зовнішньому, а у внутрішньому вимірі. В концептуальних підходах до безпеки сьогодні практично неможливо провести грань між внутрішньою та зовнішньою політикою держави. Проте від правильного підходу до безпеки залежить не тільки життя громадян окремих держав, але й світовий цивілізаційний процес, його темпи й спрямованість.

Політичні події довкола України протягом останніх двох років цілковито змінили уявлення про геополітичну захищеність та воєнну безпеку нашої Держави. Відносна стабільність в Східній Європі виявилась умовною та залежною від зовнішніх гравців, міжнародні гарантії миру і суверенітету — примарними, реальність — суворою та жорстокою для українців. Керівні органи воєнної організації держави та громадянсько свідомі національно-патріотичні сили були змушені дорокінно переглянути підходи до забезпечення суверенітету України. Одним з проявів цього перегляду стала нова Воєнна доктрина України від 24 вересня 2015 року. «Через збройний конфлікт на Сході України, воєнно-політичну нестабільність на Близькому Сході, боротьбу за вплив на світові фінансові та енергетичні потоки посилюється глобальна воєнно-політична нестабільність. Провідні держави збільшують розміри воєнних витрат, активізують розробку нових зразків озброєння, підвищують інтенсивність військових навчань» [2, с. 1].

Зокрема, було визнано, що у забезпеченні власного суверенітету Україна більше не може покладатись на зовнішні фактори і сприятливий геополітичний клімат. «Воєнна доктрина ґрунтується на результатах аналізу та прогнозування воєнно-політичної обстановки, принципах оборонної достатності, без'ядерного статусу, високої готовності до оборони, системності оборонного планування, а також визначених Верховною Радою України засадах внутрішньої та зовнішньої політики» [2, с. 1]. Навіть механізми Лісабонського договору про гарантії безпеки та важелі впливу НАТО виявились безсилими у попередженні агресії проти України. В цих умовах, без надійних національних інструментів воєнної безпеки, а саме могутньої армії, стабільної економіки і консолідованого громадянського суспільства, суверенітет залишається формальністю і може бути попраний грубою силою. Тому у даній статті роль військового партнерства у забезпеченні суверенітету України розглядається саме з таких позицій — як засіб посилення національних Збройних сил, а не зовнішньополітичних гарантій безпеки.

Останні події виявили, що воєнна загроза для України, нажаль, не пережиток минулого, а тому українському війську таки доводиться воювати, вести повноцінні бойові дії. В умовах, коли життя кожного військовослужбовця знаходиться на рахунку, а засоби знищення живої сили вдосконалюються щодня, будь-який бойовий досвід стає безцінним.

Отже, перший аспект важливості військового партнерства лежить у отриманні досвіду ведення бойових дій, планування та ведення локальних тактичних та оперативних-тактичних операцій, а також отримання особистого бойового досвіду особовим складом.

Другий аспект важливості військового партнерства як інструменту захисту національного суверенітету полягає в отриманні новітніх, найкращих зразків озброєння та військової техніки, набутті інформації щодо наявності таких зразків, а також безцінних відомостей щодо їх технологій їх виготовлення.

Третій аспект цінності військового партнерства знаходиться у розширенні геополітичної перспективи та збільшення шляхів отримання критичної розвідувальної інформації від союзників і партнерів. Це дозволяє приймати вчасні і обґрунтовані політичні рішення в галузі національної безпеки.

Поряд з цим потрібно виявити проблеми у визначенні цінності міжнародного військового партнерства для забезпечення національного суверенітету України.

Серед зазначених проблем слід виокремити наступні:

1. Проблема об'єктивності.
2. Проблема ідентифікації інтересів.
3. Проблема невизначеності та передбачення.
4. Проблема контролю.
5. Проблема інтеграції пріоритетів міжнародного військового партнерства в стратегію захисту державного суверенітету.
6. Проблема прозорості.

Щодо проблеми об'єктивності, то вона означає, що під час вибору та розробки стратегії міжнародного військового партнерства необхідно враховувати реальну міжнародну обстановку, і характер інформації, що цю обстановку відбиває та доносить до адресату, ступінь суб'єктивності цього знання, щоб більш повноцінно відбивати картину цієї реальності, а також ступінь заангажованості партнерів.

Це пов'язано із самою природою інформації— зміст інформації, навіть найбільш нейтрального характеру, невід'ємний від особистості джерела. Особливо яскраво і сильно це виявляється в політичній сфері. Окрім суб'єктивного характеру інформації, ми майже завжди маємо справу з її неповнотою, її певним стратегічним поданням. Неповнота може бути пов'язана як з типовим об'єктивним інформаційним голодом, нестачею вичерпних відомостей з того чи іншого питання. Все стає серйозніше, коли частина інформації приховується свідомо, — а так найчастіше і трапляється, особливо в сфері міждержавних відносин. «Ще важливішим навіть за брак інформації є стратегічний характер інформації... В основі конкурентної стратегії лежить секретність» [3, с. 69].

На основі неповної та суб'єктивно забарвленої інформації у різних суб'єктів військового партнерства можуть складатись позиції, які в кращому випадку відрізняються несуттєво, а в найгіршому — переростають у нерозв'язне протиріччя. Таке становище є особливо актуальним для України, яка практично знаходиться між опозиційними геополітичними блоками — РФ та країнами Заходу. Прикладом розбіжностей, що не вирішуються інакше, як шляхом багатоетапних обговорень, є питання щодо джерел загрози безпеці, щодо пошуку союзників тощо.

Неважко зрозуміти, наскільки серйозною є проблема об'єктивності інформації в такій сфері, як сфера політики військового партнерства, і, особливо, розробки її стратегії. Адже інформаційний вплив тут головний, тому що саму стратегію ми створюємо на основі всебічного врахування й аналізу наявної інформації з визначеного кола проблем.

Досить близькою до проблеми об'єктивності є проблема ідентифікації інтересів. До банального відомим є твердження, що явище військового

партнерства є об'єктивним, а поняття національних інтересів — завжди суб'єктивним. Вся множинність груп інтересів, груп впливу, різноманітних сил в державах прагнуть і завжди прагнутимуть видати саме свої інтереси за загальні, і переконати в цьому більшість. Твердження про наявність буцімто ряду інтересів, спільних в рівній мірі для всіх сторін, є утопічним: інтереси можуть бути спільними, але для кожної соціальної групи вони набувають свого, найбільш прийнятного для них вигляду. «Значимість, невідкладність та існування ризиків коливаються в залежності від багатоманіття інтересів і оцінок» [4, с. 35].

Тільки виважена державна політика та ретельний аналіз можуть допомогти підійти до цього питання виважено, справедливо і на користь національному суверенітету. «Аналітик має класифікувати три проблеми: по-перше, хто отримувачі... [тобто хто зацікавлений]. По-друге, що є предметом розподілу... По-третє, шляхом яких соціальних процесів визначається розподіл?» [3, с. 51].

Але, звичайно, однієї державної активності, особливо в умовах недостатньо розробленої системи моніторингу воєнно-політичних процесів у світі, для вирішення питання узгодження та «зважування» інтересів військового партнерства недостатньо. Зрозуміло, що найбільш ефективно будуть відстоювати свої інтереси ті держави і міжнародні суб'єкти, що мають значні матеріальні, фінансові, інформаційні та адміністративні ресурси.

Інтереси, — як зазначено в «Політологічному енциклопедичному словнику», — це «об'єктивно зумовлені мотиви діяльності суспільних суб'єктів, які складаються з усвідомлення ними власних потреб і з'ясування умов та засобів їх задоволення» [5, с. 238]. Оскільки «політика є сферою людської життєдіяльності, де проявляються відмінності інтересів (соціальних груп, класів, націй тощо), де ці інтереси зіштовхуються, протиставляються й узгоджуються, де відбувається змагання не відсторонених, абстрактних ідеалів, а цілком реальних, земних інтересів конкретних людей та суспільних угруповань» [5, с. 238]. І таким конкретним політичним інтересом українських громадян є національна безпека, як «захищеність життєво важливих інтересів особи, держави і суспільства, державних кордонів, територіальної цілісності, суспільно-політичного устрою, культурних цінностей і всього того, що становить основу матеріального і духовного життя країни від внутрішньої і зовнішньої агресії, стан держави, що дозволяє їй зберегти свою цілісність і виступати самостійним суб'єктом системи міжнародних відносин» [5, с. 386].

Однак, для того, щоб ті чи інші інтереси приймалися до уваги системою прийняття політичних рішень, вони мають бути представлені як організована сила. Викривається ще одна сторона політики — її силова домінанта, яка і повинна забезпечити військову могутність держави, адже в політиці все по-справжньому завжди вирішується співвідношенням сил. «Перманентне перетворення військової могутності у військову силу — політична норма існування державного утворення за будь якої історичної епохи» [5, с. 84].

Відтак кожне питання принаймні стосовно важливих напрямів військового партнерства України, що стоїть на порядку денному, має піддаватись ретельному аналізу, неодноразовому міжвідомчому, а потім — законодавчому обговоренню, моніторингу на предмет відповіді на питання, яке задавали ще римляни: «кому вигідно?» Коли, наприклад, стверджують, що інтереси національної оборони є пріоритетними, треба ще розібратись, чи не лежить в основі даного пріоритету відповідний статус сил, що представляють різні політичні сили (наприклад, «Митний Союз» чи НАТО). Отже, не можна надавати монополію на розробку стратегії військового партнерства одному центру — затверджуватись вона має лише централізовано, органом вищої державної влади — Верховною Радою України.

Важливим завданням, що передує розробці такої політики, є виявлення і виокремлення необґрунтованих ризиків і дійсно суттєвих небезпек, що може набувати форм аналізу і дискусії з використанням контраргументів. А в розробці мають приймати участь, окрім спеціалізованих комітетів, альтернативні експертні центри, незалежні фахівці. «Одним із найважливіших джерел стратегічної інформації для стратегічного планування і управління є інформація від незалежних експертів-аналітиків» [6, с. 57]. Значення Стратегії настільки велике для держави, що доречно навіть провадити суспільне обговорення різних варіантів стратегії.

Наступною проблемою при розробці політики військового партнерства є проблема невизначеності і передбачення динаміки змін та напрямку розвитку такої надскладної системи, як простір національної безпеки. Звичайно, певна ступінь невизначеності одвічно притаманна будь-якому соціальному простору. Проте «сучасний стан у сфері забезпечення національної безпеки характеризується відсутністю чітких закономірностей та явно визначених тенденцій процесів, що відбуваються в ній, збільшення їх невизначеності та непередбачуваності, багатомірністю» [6, с. 64]. Експерти зазначають, що «загальною

тенденцією динаміки змін проблем у сфері забезпечення національного суверенітету є збільшення їх кількості, посилення їхньої складності, взаємозалежності, що обумовлено насамперед зростанням рівня невизначеності й мінливості зовнішнього та внутрішнього середовища в цій сфері» [6, с. 50].

За таких умов стає зрозумілим, що політика військового партнерства, навіть на найвищому рівні, не буде здатне врахувати та передбачити всі особливості середовища національної і міжнародної безпеки. Такий стан речей тягне за собою зовсім небуденні наслідки, що в віддаленій перспективі можуть призвести до тенденцій військової кризи та й навіть конфлікту. Завдяки маленьким та великим збоям в середовищі ризику виникає політичний потенціал катастроф. Захист від нього, оволодіння ним можуть призвести до реорганізації влади та компетенції.

Щоб спрогнозувати відповіді на всі можливі виклики, військово-партнерство як фактор забезпечення суверенітету має включати в собі сотні складних багатовекторних сценаріїв можливого розвитку подій, та й тоді далеко не повністю вирішить проблему невизначеності. Тому ця складова повинна іманентно враховуватись в державній політиці. «Природа невизначеності істотно впливає на природу воєнної політики, і уявлення про стратегію без невизначеності і ризику не мають змісту» [7, с. 19]

З проблеми невизначеності закономірно та логічно витікає проблема контролю над перебігом і військового партнерства, з підтримкою її спрямованості на забезпечення державного суверенітету. Проте ця проблема має два різні боки медалі. З одного боку, йдеться про питання можливості впливу, тобто про те, де ефективний вплив взагалі можливий, а з іншого — про доцільність впливу і контролю. Крім того, обігрування проблеми контролю часто використовується державною владою для вирішення власних завдань: зміцнення своїх позицій, завоювання прихильності. Політична діяльність паралельно з розкриттям та визнанням ризиків завойовує вплив. Дефініції ризиків активізують відповідальності і створюють зони нелегітимних системних умов, які потребують змін в інтересах всіх і кожного. І немає сенсу ховати їх від постійно стурбованої громадськості. Навпаки, вони відкривають нові політичні опції, які можна використовувати і для відновлення та посилення демократичного парламентського впливу.

Коли держава визнає можливість контролю над сферою військового партнерства, вона таким чином бере на себе відповідальність за всі наслідки процесів, що в цій сфері відбуваються. «Думка про те,

що безпеку можна скоротити до об'єктивних та обчислюваних потреб... є таким самим привабливим поняттям... й таким самим суперечливим...» [3, с. 77].

Проблема інтеграції пріоритетів міжнародного військового партнерства в стратегію забезпечення національного суверенітету не є новою, і має багато вимірів. «Багато з того, що було нормою та правилом за часів до ядерної епохи, виявилось цілком неприйнятним для ядерної епохи. Тому такі традиційні категорії попередніх історичних етапів, як загроза та безпека, сила та стратегія, нестабільність і баланс, уразливість та зверхність, набувають нового змісту... Намагання створити односторонню безпеку за рахунок безпеки інших є утопічною. Справжня безпека в ядерну епоху — це безпека загальна, яка базується на тому, що кожна з країн не просто враховує інтереси інших, а вживає заходів щодо забезпечення власної безпеки, намагаючись не зашкодити безпеці інших» [7, с. 11].

Нарешті, проблема прозорості військового партнерства стосується питання про ступінь відсутності прихованих мотивів у його учасників і сторін, з метою маніпулювання чи послаблення партнера. Як відомо, основу будь-якого партнерства становить пакет документів, які найчастіше доступні через відкриті інформаційні ресурси, в тому числі і за кордоном. Яке коло питань має ввійти в ці документи, а яке — залишитись поза ними — ось в чому полягає питання. Військове партнерство вже за самою назвою має (принаймні, повинно мати), елемент прихованості. Традиційно приховані компоненти має перш за все сфера воєнного планування. «Таємність є стрижнем оборонної політики. Військова стратегія однаковою мірою пов'язана зі збереженням в таємниці власних спроможностей та планів, та розвитком реальної військової потуги. Таємність використовується для того, щоб позбавити противника можливості збагнути національну політику» [3, с. 248].

Таким чином, міжнародне військове партнерство має безумовну цінність в контексті забезпечення державного суверенітету України, проте переважно не як елемент зміцнення регіональної безпеки, а як засіб вдосконалення національних збройних сил і системи оборонного планування країни. Тому політика військового партнерства має базуватись на тому, щоб інтереси системи колективного партнерства співпадали з інтересами нашої держави, щоб вони залежали від нас. Тому розробникам стратегії військового партнерства потрібен постійний та ретельний моніторинг глобального середовища, з передбаченням тенденцій його розвитку хоча б на найближчу перспективу. Необхідно передбачати

конфлікти, і вчасно переорієнтуватись в політиці стосовно захисту воєнної безпеки, — відповідно до своїх можливостей.

Список використаних джерел:

1. Про стратегію національної безпеки України: указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/show/105/2007>
2. Указ Президента України №555/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>
3. Стоун Д. Парадокс політики. Мистецтво ухвалення політичних рішень / Дебора Стоун. — К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2000. — 314 с.
4. Бек У. Общество риска: на пути к другому модерну / Ульрих Бек. — М.: Прогресс, 2003. — 478 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенька, — «-е вид., доп. і перероб. — К.: Генеза, 2004. — 736 с.
6. Семенченко А. І. Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного планування у сфері національної безпеки та шляхи їх вирішення. Методологічний підхід до формування адаптивних механізмів стратегічного планування й управління / А. І. Семенченко // Стратегічна панорама. — 2007. — №2. — С. 50–60.
7. Косевцов В. О. Національна безпека України: теорія, реальність, прогноз. — К.: Центр міжнародної безпеки та стратегічних студій, 2000. — 79 с.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2015 р.

Джус А. А. Аксиологическое измерение исследования роли международного военного партнерства в защите суверенитета Украины

Исследуется ценностный аспект роли международного военного партнерства в защите суверенитета Украины

Ключевые слова: аксиология, национальный суверенитет, безъядерный статус, военное партнерство, военная доктрина, агрессия.

Juice AA Aksiologichesky measurement studies of the role of the international military partnership in the defense of sovereignty of Ukraine

Study the value aspect of international military partnership role in protecting the sovereignty of Ukraine

Key words: axiology, national sovereignty, anuclear status, military partnership, military doctrine, aggression.